१

बुधगविष्ठिरावात्रेयौ। अग्निः। त्रिष्टुप्।

अबोध्यग्निः समिधा जनानां प्रति धेनुमिवायतीमुषासम्।

यह्वा इव प्र वयामुज्जिहानाः प्र भानवः सिस्रते नाकमच्छ॥ ५.००१.०१

धेनुमिव- गामिव स्थिताम्। आयतीम्- विस्तृताम्। उषासम्- प्रभातीमित्याधिभौतिके। आध्यात्मिके त्वध्यात्मविद्याम्। प्रति। अग्निः- पावक इत्याधिभौतिके। सर्वभूतहितरत्युद्भूतसङ्कल्प इत्याध्यात्मिके। समिधा- समिद्भिरित्याधिभौतिके। उद्दीपकभावनाभिरित्याध्यात्मिके। जनानाम्- उपासकानां हृद्यभवत्। यह्वाः- अग्नेर्महत्यः। भानवः- ज्वालाः। वयाम्- शाखाम्। प्रोज्जिहानाः- प्रोद्गमयन्तो वृक्षाः। इव। नाकम्- आनन्दम्। अच्छ- अभिलक्ष्य। प्र- प्रकर्षेण। सिस्रते- सरन्ति ॥१॥

अबोधि होता यजथाय देवानूर्ध्वो अग्निः सुमनाः प्रातरस्थात्।

समिद्धस्य रुशददर्शि पाजो महान्देवस्तमसो निरमोचि॥ ५.००१.०२

होता- देवानामाह्वाता। अग्निः- पावकः सर्वभूतहितक्रतुः। देवान्- द्योतनशक्तीः। यजथाय- पूजयितुम्। अबोधि- प्रबुद्धः। ऊर्ध्वः- उन्मुखः। चिदुन्मुख इति भावः। सुमनाः- शोभनचित्तः। प्रातः- प्रभात इत्याधिभौतिके। ज्ञानोदय इत्याध्यात्मिके। अस्थात्- तिष्ठति। समिद्धस्य- उद्दीपितस्य। रुशत्- ज्वलती। पाजः- शक्तिः। अदर्शि- दृश्यते। महान्- महात्मा। देवः। तमसः- अन्धकारात्। निरमोचि- निर्मुक्तोऽभवत् ॥२॥

यदीं गणस्य रशनामजीगः शुचिरङ्क्ते शुचिभिर्गोभिरग्निः।

आद्दक्षिणा युज्यते वाजयन्त्युत्तानामूर्ध्वो अधयज्जुहूभिः॥ ५.००१.०३

ईम्- अयमग्निः। गणस्य- आवारकभूतवृत्रगणस्य। रशनाम्- बन्धम्। अजीगः- गिरति। शुचिः- शुद्धः। अग्निः। शुचिभिः- शुद्धैः। गोभिः- आवरणविमुक्तैश्चिद्रश्मिभिः। अग्निः। अङ्क्ते- प्रकाशते। आत्- अनन्तरमेव। वाजयन्ती- बलपूर्णा। दक्षिणा- सामर्थ्ययुक्तसोमरसधारा।

Dr. Rangaji
WEBOLIM

युज्यते- सन्नद्धा भवति। उत्तानाम्- उत्थितां रसधाराम्। ऊर्ध्वः- उन्मुखः। जुहूभिः- आह्वानमन्त्रैः। हूयते अनयेति जुहूर्मन्त्रो हृदयभावना वा। अधयत्- पिबति अनुभवति ॥३॥

अग्निमच्छा देवयतां मनांसि चक्षूंषीव सूर्ये सं चरन्ति।
यदीं सुवाते उषसा विरूपे श्वेतो वाजी जायते अग्रे अह्नाम्॥ ५.००१.०४

अग्निम्- पावकं सर्वभूतहितक्रतुम्। अच्छ- अभिलक्ष्य। देवयताम्- दिव्यभावनाकामानाम्। मनांसि- चित्तानि। सूर्ये- सवितरि। चक्षूंषीव। सं चरन्ति- सम्यक् सरन्ति। यत्- यदा। ईम्- एतमग्निं सत्क्रतुम्। विरूपे- नानारूपे द्यावापृथिव्यौ। सुवाते- जनयतः। अह्नां अग्रे- प्रभातीषु विद्यासु। श्वेतः- शुभ्रः। वाजी- तुरग इव। जायते ॥४॥

जनिष्ट हि जेन्यो अग्रे अह्नां हितो हितेष्वरुषो वनेषु।
दमेदमे सप्त रत्ना दधानोऽग्निर्होता नि षसादा यजीयान्॥ ५.००१.०५

जेन्यः- उत्पादनीयः। अह्नामग्रे- प्रभाते। विद्यायाम्। हितेषु। वनेषु- अरण्येषु सम्भजनशीलेषूपासकहृदयेषु। अरुषः- देदीप्यमानः। जनिष्ट- जातः। हि- खलु। दमेदमे- प्रतिसदने। सप्त रत्ना- सप्ताध्यात्मसाधनभूमिकोन्मुखरमणीयभावनानि। दधानः- धारयन्। अग्निः। होता- देवाह्वाता। यजीयान्- पूज्यः। निषसाद ॥५॥

अग्निर्होता न्यसीदद्यजीयानुपस्थे मातुः सुरभा उ लोके।
युवा कविः पुरुनिष्ठ ऋतावा धर्ता कृष्टीनामुत मध्य इद्धः॥ ५.००१.०६

अग्निः- पावकः सर्वभूतहितक्रतुः। होता- देवाह्वाता। यजीयान्- पूज्यः। लोके- अस्मदवलोकने। सुरभौ- धेनौ। मातुः- जनन्या भूम्या अदित्याः। उपस्थे- मध्ये। न्यसीदत्- उपविष्टवान्। युवा- तरुणः। कविः- क्रान्तदर्शी। पुरुनिःष्ठः- प्रभूतस्थानयुक्तः। ऋतावा- प्रकृतिनियतिभूतसत्यस्थः। कृष्टीनाम्- विशां कर्मणां वा। धर्ता- धारकः। उत- अपि च। मध्ये- वेदिमध्ये हृदयकमलमध्ये वा। इद्धः- उद्दीपितः ॥६॥

Dr. Rangani
WEBOLIM

प्र णु त्यं विप्रमध्वरेषु साधुमग्निं होतारमीळते नमोभिः।

आ यस्ततान रोदसी ऋतेन नित्यं मृजन्ति वाजिनं घृतेन॥ ५.००१.०७

यः। ऋतेन- प्रकृतिनियत्या। रोदसी- द्यावापृथिव्यौ। आ ततान- विस्तृतवान्। तम्। नु- क्षिप्रम्। विप्रम्- मेधाविनम्। साधुम्। होतारम्- देवाह्वातारम्। अग्निम्। नमोभिः- नमस्कारैः। अध्वरेषु- ध्वररहितकर्मसु। प्र- प्रकर्षेण। ईळते- स्तुवन्ति। नित्यम्- सततम्। वाजिनम्- अश्वसदृशमग्निं क्रतुम्। घृतेन- पूतनवनीतोपलक्षितपूतावगमनेन। मृजन्ति- शोधयन्ति ॥७॥

मार्जाल्यो मृज्यते स्वे दमूनाः कविप्रशस्तो अतिथिः शिवो नः।

सहस्रशृङ्गो वृषभस्तदोजा विश्वाँ अग्ने सहसा प्रास्यन्यान्॥ ५.००१.०८

मार्जाल्यः- शोधनीयः। दमूनाः- दमसम्पन्नः। खे- चित्ताकाशे। मृज्यते- पवित्रीक्रियते। कविप्रशस्तः- सूक्ष्मदर्शिस्तुतः। अतिथिः। नः- अस्माकम्। शिवः- मङ्गळः। सहस्रशृङ्गः- प्रभूतशाखावान्। वृषभः- वर्षकः। तदोजाः- अनुपमौजाः। विश्वान्- सर्वान्। अन्यान्- इतरान्। अग्ने। सहसा- सहनशीलतया। प्रासि- प्रकर्षेण अभिभवसि ॥८॥

प्र सद्यो अग्ने अत्येष्यन्यानाविर्यस्मै चारुतमो बभूथ।

ईळेन्यो वपुष्यो विभावा प्रियो विशामतिथिर्मानुषीणाम्॥ ५.००१.०९

अग्ने- पावक सत्क्रतो। सद्यः- क्षणेन। अन्यान्- इतरान्। अत्येषि- अतीत्य सरसि। यस्मै- यस्मै। आविः- आविर्भवसि। तस्मै। चारुतमः- कल्याणतमः। बभूथ- अभवः। ईळेन्यः- त्वं स्तुत्यः। वपुष्यः- सुन्दरवपुः। विभावा- ज्योतिष्मान्। मानुषीणां विशाम्- प्रजानाम्। प्रियः- प्रेमपात्रः। अतिथिः ॥९॥

तुभ्यं भरन्ति क्षितयो यविष्ठ बलिमग्ने अन्तित ओत दूरात्।

आ भन्दिष्ठस्य सुमतिं चिकिद्धि बृहत्ते अग्ने महि शर्म भद्रम्॥ ५.००१.१०

Dr. Ranganji
WEBOLIM

यविष्ठ- अतिशयेन पूज्य। अग्ने। अन्तितः- अन्तिकात्। दूरात्। तुभ्यम्- ते। क्षितयः- जनाः। बलिम्। भरन्ति- आहरन्ति। भन्दिष्ठस्य- अतिशयेन स्तोतुः। सुमतिम्- शोभनचित्तम्। चिकिद्धि- जानीहि। अग्ने। ते- तव। महि- महत्। शर्म- श्रेयस्करम्। भद्रम्- सौभाग्यम्। बृहत्- महत्॥१०॥

आद्य रथं भानुमो भानुमन्तमग्ने तिष्ठ यजतेभिः समन्तम्।
विद्वान्पथीनामुर्वन्तरिक्षमेह देवान्हविरद्याय वक्षि॥ ५.००१.११

अद्य- इदानीम्। भानुमः- दीप्तिमन्। अग्ने। भानुमन्तम्- ज्वलन्तम्। समन्तम्- समीचीनप्रान्तम्। रथम्। यजतेभिः- पूज्यैर्देवैः। आ तिष्ठ- अधितिष्ठ। पथीनाम्- मार्गाणाम्। विद्वान्- ज्ञाता सन्। उरु- विस्तृते। अन्तरिक्षम्- अन्तरिक्षे। इह- अत्र। देवान्- देवताः। हविरद्याय- हविर्भक्षणाय। वक्षि- आवह॥११॥

अवोचाम कवये मेध्याय वचो वन्दारु वृषभाय वृष्णे।
गविष्ठिरो नमसा स्तोममग्नौ दिवीव रुक्ममुरुव्यञ्चमश्रेत्॥ ५.००१.१२

कवये- क्रान्तदर्शिने। मेध्याय- मेधास्थिताय। वृष्णे- वर्षकायाग्नये। वन्दारु- वन्दनसमन्वितम्। वचः- मन्त्रम्। अवोचाम- ब्रूमः। गविष्ठिरः- चिद्रश्म्युपासकः। नमसा- वन्दनेन। दिवि- नभसि। उरुव्यञ्चम्- विस्तृतव्याप्तियुक्तम्। रुक्मम्- ज्योतिः। इव। स्तोमम्- मन्त्रम्। अग्नौ- पावके सर्वभूतहितक्रतौ। अश्रेत्- समर्पयति॥१२॥

Dr. Rangaji
WEBOLIM